

ANTROPONIME CLIȘEIZATE ÎN EMISIUNILE DE TIP PAMFLET: ÎNTRE PERSIFLARE ȘI MANIPULARE

ARMANDA RAMONA STROIA
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

Clichéd anthroponyms in pamphlet television shows: Between irony and manipulation

Abstract: Pamphlet television shows are a controversial genre in Romanian audiovisual space, both because of the uncertain status they have in current law and due to ethical reasons.

Dominated by the effervescence of freedom of expression, these types of programmes often undermine, through the virulent attack to person, the right to human dignity. In this context, the aforementioned media type ensures the optimum conditions for the proliferation of a category of unconventional anthroponyms with specific status: politicians' nicknames.

Through the analysis, strategically focused on the first three pamphlet TV shows in Romanian media landscape (*In the mass media's den, State of the Nation, Banciu's World*), we verify the hypothesis of an adjacent, subversive motivation, which rests at the core of the process of giving nicknames to politicians.

Keywords: clichéd anthropoymys, strategic function of nicknames, social psychology, manipulation, (re)construction of political identity.

Preliminarii

Emisiunile TV de tip pamflet constituie un gen controversat în spațiul audiovizualului românesc, atât din cauza statutului incert pe care îl au în legislația actuală¹, cât și în virtutea unor argumente de ordin etic. Pe fondul efervescenței libertății de exprimare, acest tip de emisiuni sfidează, deseori, prin atacul virulent la persoană, dreptul la respectarea demnității umane. Una dintre tehnicile predilecte de atac o constituie „agresarea” sau deformarea numelui propriu (Milică 2011: 185), percepută ca o formă de abuz verbal care domină discursul public actual. În acest context, genul mediatic avut în vedere (emisiunile de tip pamflet) asigură condițiile optime proliferării și clișeizării unor categorii de antroponime neconvenționale cu un specific aparte: porecele atribuite persoanelor care se evidențiază pe scena politicii autohtone.

¹ Trebuie menționat că acest tip de emisiuni nu este definit în legislația audiovizuală, motiv pentru care a existat în anul 2014 o tentativă de interzicere, printr-un proiect de decizie inițiat de CNA pentru eliminarea acestora din grila de programe.

Fie create *ad hoc* de jurnaliști, fie preluate de la politicieni, aceste *blazoane onomastice* (Milică 2010: 2) se remarcă prin pitoresc, dar și prin recurența iritantă uneori, dobândind astfel particularitățile unor *structuri lingvistice clișeizate*.

Porecelele din zona politicului au suscitât, desigur, interesul științific (Adams 2008, 2009; Gladkova 2002; Lieberson & Kenny 2007), dar, în general, studiile tratează insuficient sau eludează abordarea poreclei ca specie a automatismelor lingvistice, înscrisă în acolada conceptuală a *fenomenului stereotipiei*.

Obiectivele studiului; premise teoretice

Prezentul studiu se focalizează pe analiza mecanismului de funcționare a porecelor politicianilor în trei emisiuni de tip pamflet (*În gura presei, Starea nației, Lumea lui Banciu*) din peisajul audiovizual autohton, selectate în funcție de audiența de care se bucură. Intuiția noastră este că predilecția pentru utilizarea frecventă a anumitor *etichete reductive* – care încapsulează o trăsătură definitorie² din punctul de vedere al poreclitorului (Gladkova 2002: 1) – trădează / disimulează, de fapt, în spatele funcției paravan de persiflare (cons substanțială pamfletului), o intenție subterană, de manipulare. O primă întrebare la care încercăm să răspundem acest studiu este dacă porecele politicianilor, în general, au un potențial de manipulare sau doar cele cu statut clișeizat se pretează unei astfel de interpretări. Vom face, așadar, în cercetarea noastră o distincție între *creațiile onomastice ad hoc* cu frecvență redusă și porecle, ca unități lingvistice clișeizate.

Premisa acestui studiu rezidă în constatarea că, dincolo de a reprezenta o sursă de pitoresc lingvistic, porecelele atribuite politicianilor, prin mecanismul de funcționare și prin frecvența cu care sunt utilizate, se transformă în structuri clișeizate și joacă astfel un rol strategic în (re)construirea imaginii politice, camuflând intenții subterane. Concret, ne referim la potențialul acestora de manipulare a audienței prin denigrarea, subminarea graduală a imaginii anumitor politicieni, și, implicit, orientarea preferințelor publicului în favoarea adversarilor politici, în sensul reinterpretării și „reciclării” identității acestora în funcție de interesele, afinitățile și viziunea politică a trustului respectiv.

Demersul nostru valorifică contribuțiile științifice referitoare la manipulare (Slama-Cazacu 2000; Van Dijk 2006; Nettel, Roque 2012), dar adoptă și instrumente, concepte operaționale și modele teoretice explicative din perimetrul științific generos al sociologiei comunicării de masă (teoriile de tip *agenda setting*, constructivismul, viziunea hegemonică). Punctul de pornire îl constituie perspectiva teoretică formulată de Gladkova (2002: 1): „The political sphere of communication being highly competitive, it uses nicknames as a tool of influence. They serve as a sharp and quick way of labeling someone, creating an image of the named person, both by opponents and supporters.”

Lucrarea își propune, așadar, să analizeze strategia de a impune și clișeiza anumite porecle, care sancționează îndeosebi o categorie de politicieni bine determinată.

Corpusul utilizat a fost constituit prin identificarea porecelor din cele trei

² „The nickname captures a characteristic of a person if it seems relevant to the name-giver” (Gladkova 2002: 1).

emisiuni de tip pamflet, focalizându-ne, în principal, pe durata campaniei electorale (octombrie-noiembrie 2014), dar fără să ignorăm perioadele în care am sesizat o frecvență ridicată a acestora. Opțiunea noastră pentru acest tip de corpus se justifică prin faptul că emisiunile avute în vedere se disting în peisajul media autohton printr-o orientare politică dominantă, distinctă³, ceea ce ne ajută să verificăm premisa de la care am pornit în cercetarea noastră, și anume, aceea a existenței unor segmente de presă care influențează publicul alegător (mai ales în campania electorală) prin funcția subversivă, de manipulare, a poreclelor⁴.

Precizări terminologice

Antroponimele clișeizate fac parte din categoria onomastică a celor *neconvenționale*, din cadrul cărora ne vom ocupa în studiul de față doar de porecele din mediul politic, caracterizate prin *frecvență, caracter repetitiv, grad ridicat de „stereotipie lingvistică”* (DȘL 109 v. *clișeu*).

Proliferarea poreclelor în spațiul public, pe toate palierele comunicării, este asigurată de câteva particularități definitorii, precum „gradul ridicat de accesibilitate, mobilitate semantică, tendința de a deveni clișee” (Stoichițoiu- Ichim 2011: 222). În virtutea acestui argument, al potențialului poreclelor din mediul public de a deveni structuri clișeizate, vom analiza funcțiile pe care acestea le pot dobândi, dar și particularitățile lexico-semantice.

Constatăm că porecele politicianilor, preluate sau nu din uzul comun, tind să capete, prin frecvența ridicată în diferite genuri mediatice statutul de *antroponime clișeizate*: *Pinguinul* (Emil Boc), *Buldogul* (Vasile Blaga), *Jiji*, *Latifundiarul din Pipera*, *Berbecali*, *Cioban*, *El Ciobandante*, *Războinicul Luminii* (Becali), *Marinarul*, *Traian Pinocchio* (Traian Băsescu), *Motocicleanu* (Călin Popescu Tăriceanu) și *Astelutei*⁵ (Cristian Adomniței).

O altă precizare terminologică esențială este cea referitoare la poreclă, în ipostaza sa de „caz particular de *supranume*” (Felecan D. 2014: 35), motiv pentru care considerăm oportună delimitarea conceptuală între cei doi termeni, folosiți deseori ca echivalenți în literatura de specialitate. Nu ne propunem să reluăm aici contribuțiile teoretice consacrate poreclelor. Vom reține însă, din bibliografia aferentă, ideea că porecla funcționează ca un „substitut al numelui oficial” sau ca un „surogat nominal neoficial, considerat reprezentativ pentru comportamentul (social, uman, profesional, verbal,

³ Fiecare emisiune este cantonată în ideologii politice diferite, pe măsură ce realizatorii au renunțat la pretenția imparțialității, pentru a deveni jucători în disputele publice: de la îmbrățișarea ideologiei de stânga (afișată ostentativ în emisiunea *În gura presei*, Antena 3), la antipodul acesteia (ideologia de dreapta, vizibilă în *Lumea lui Banciu*, B1 TV) și, probabil, la o poziție relativ neutră (în emisiunea *Starea nației*, realizată de Dragoș Pătraru).

⁴ În plus, una dintre motivațiile utilizării poreclelor, sesizate în literatura de specialitate, este aceea de a modifica percepția asupra identității celorlalți (Felecan D. 2011: 1046).

⁵ Daiana Felecan (2014: 43). recunoaște aici tiparul poreclei-anecdote, cu originea într-o gafă provocată de necunoașterea numărului de stele de pe drapelul UE.

repetitiv – ticuri și manii etc.) – definitoriu prin exacerbare – pentru subiectul în cauză” (Felecan D. 2014: 35).

În ceea ce privește pamfletul, subscriem ideii că acesta „nu se limitează la presa tipărită, poate fi și online sau radio-tv”⁶, este un gen controversat din moment ce nu este definit în legislația audiovizuală, această ambiguitate terminologică fiind reflectată chiar și în etimologia incertă:

Pamfletul, în sine, e un gen tulbure ca proveniență. Vine de la francezi, dar etimologia cuvântului nu e clară: din *palme-feuille*, de la *Pamphilus seu Amore*, comedie latină în versuri, ori din grecește, de la *pamphlectos*, format din *pan* – tot, și *phlégô* – a arde. Echivalentul lui literal nu există ca atare în alte locuri: în engleză, *pamphlet* desemnează în mod curent o tipăritură oarecare, fără legătură cu propaganda, calomnia sau insulta. Engleza are în schimb un alt cuvânt interesant: *libel*– termen juridic care se referă la defăimarea realizată mai ales în scris și provine din latină, cu sensul inițial de *declarație scrisă* (Comanescu 2014: 2).

Analistul media Iulian Comanescu (2014), în articolul său din *Dilema Veche*, intitulat *Două feluri de pamflet*, precizează că cele trei tipuri de emisiune care și-au asumat eticheta de „pamflet” nu se pot revendica de la genul original, născut în timpul Revoluției Franceze, ci reprezintă un tip distinct, orientat politic, „de felul celălalt”: „Badea, Banciu și, într-o oarecare măsură, și Pătraru spun niște lucruri convenabile pentru niște angajatori influenți politic, care îi plătesc bine. Dacă fac pamflete, sunt pamflete de felul celălalt” (*idem*: 3).

„Profilul” clișeului lingvistic. Incursiune lexicografică

Interesul științific pentru studiul clișeului – ca formă a automatismelor lingvistice, a limbajului prefabricat, subsumată *stereotipiei* – se reflectă într-o diversitate deconcertantă de contribuții teoretice, derivate fie din disciplinele sociale⁷ (Berger 2011; Zijderveld 1979), științele limbajului⁸ (Amossy, Herschberg 1997; Bagnall 1985; Olson 1985; Stark 1999), studiile literare (Riffaterre 1979) sau chiar din sfera didacticii lecturii și a procesării textului (Dufays 2010; Eco 1979). Aceste cercetări evidențiază, desigur, complexitatea și rolul dominant al fenomenului pe plan cognitiv, sociocultural, discursiv sau estetic.

O succintă excursiune lexicografică (DEX 1998⁹; LE ROBERT 2002; LE PETIT

⁶ http://www.dcnews.ro/prof-mihai-coman_438921.html

⁷ Ne referim în special la contribuțiile axate pe studiul reprezentărilor mentale, a credințelor, respectiv a proceselor de categorizare.

⁸ Preocupările pentru teoretizarea clișeului din științele limbajului pun accent pe formele prefabricate, figurile lexicalizate, *topoi* sau problema *prototipului* în lingvistică.

⁹ DEX (1998: 187) înregistrează, pe lângă conotația fotografică (imagine fotografică negativă, pe peliculă de film sau de sticlă), respectiv cea tipografică (planșă de metal, de lemn pe care s-a reproduș sau s-a gravat o imagine spre a fi imprimată) și valoarea peiorativă a clișeului (din fr. *cliché*): „formulă stilistică, expresie banalizată din cauza repetării excesive; șablon”. Aici

LAROUSSE 2012; DȘL 2005¹⁰; OED *online*, Oxford *online*, Cambridge *online*) este utilă în demersul de reconstituire a profilului de bază al clișeului. Sesizăm o imprecizie terminologică¹¹ între clișeu și *stereotip*, *loc comun*, *șablon* (variante date ca echivalente semantice în numeroase cazuri). Confuzia este evidentă și în numeroase lucrări de specialitate, aceste noțiuni fiind folosite alternativ, fără rigoare terminologică. Totuși, pe plan teoretic, R. Amossy și Herschberg Pierrot (1997), specialiști consacrați în semiologia și stilistica literară a stereotipurilor, clarifică și delimitează conceptual – într-o lucrare de referință pentru studiul automatismelor verbale, *Stéréotypes et clichés: langue, discours, société – stereotipul de clișeu*, subliniind faptul că trăsătura semică a primului este cea dată de *schema preconstruită*, aparținând mentalului colectiv, în timp ce clișeul este o structură lingvistică definită prin *tocirea expresivității și desemantizare*.

Reținem din bibliografia de profil că ideile recurente în definirea clișeului se coagulează în jurul următoarelor caracteristici: folosire frecventă care produce iritație, uzură, tocirea expresivității, predictibilitatea unui tipar lingvistic uzat: „*clichés*, namely, frozen figures provoking an impression of déjà-vu, of repetition, banal effects of style condemned as such” (Amossy 2002: 481).

Funcțiile poreclelor. Porecla – instrument de persiflare

Analiza corpusului evidențiază două funcții complementare dominante în mediul politic reprezentat de emisiunile de tip pamflet: persiflarea și manipularea.

Porecla, prin caracteristica sa de „etichetă reductivă”, devine, cu certitudine „unul dintre instrumentele schematizării caricaturale” (Chelaru-Murăruș 2010: 176). Acest punct de vedere este congruent cu observația formulată de Paraschivescu (2009: 1), care accentuează funcția dominantă, de sancționare ironică, a poreclelor, cu predilecție în mediul politic:

Porecla e mai degrabă diagnosticul parodic prin care cineva pune accent pe slăbiciunea unui seamăn. (...) O poreclă bine aleasă leagă o particularitate fizică de un beteșug etic sau comportamental. Și parcă nicăieri nu se vede mai bine lucrul acesta ca în politica românească de tranziție (Paraschivescu 2009: 1)¹².

sunt consemnate și formele substantivale și adjectivale (*clișeizare*, *clișeizat*), puse în relație de sinonimie cu *șablon*, *șablonizare*.

¹⁰ În *Dicționarul de științe ale limbii* (2005: 109), accentul este pus pe gradul de (in) corectitudine: „Construcție cu formă fixă, adesea incorectă, având o frecvență considerabilă într-un anumit moment din evoluția limbii; clișeele sunt forme de stereotipie lingvistică situate în afara schemelor / șabloanelor admise de limba literară pentru stilurile funcționale.

¹¹ De exemplu, dicționarul francez LE ROBERT (2002: 297) adaugă în ecuația sinonimică a clișeului și termenii *banalité*, *lieu commun*, *poncif*. În percepția comună, cuplul terminologic clișeu-stereotipie, derivat din franceza actuală, funcționează, de asemenea, în regim de sinonimie cvasitotală.

¹² <http://www.evz.ro/radu-paraschivescu-prin-menajerie-fara-menajamente-850919.html>

Și în spațiul public, porecele politicianilor pot fi clasificate după particularități fizice sau psihice. În unele cazuri, acestea amintesc de situațiile, gafele care au consacrat anumii oameni de pe scena politică. Spre deosebire de numele oficial, în ipostaza sa de

semn nemarcat, neutru, arbitrar, adică un semn care stă în locul purtătorului (*aliquid stat pro aliquo*), numele neconvențional funcționează ca un *semn iconic*, având menirea de a „fotografia” un anumit tip de comportament al titularului (Felecan 2014: 19).

În analiza noastră, pentru a demonstra funcția de persiflare a porecelor politice, vom selecta din corpus cele mai reprezentative etichete în funcție de gradul de frecvență. Am sesizat, în următorul grupaj de exemple, cum porecele sunt „croită să se muleze pe caracteristicile și atitudinile particulare”¹³ (Crozier 2004: 96) ale politicienilor sancționați. Din punct de vedere structural, Daiana Felecan (2010: 187) distinge: porecla-cuvânt, porecla-sintagmă, porecla-enunț, iar în funcție de criteriul semantic metaporecla, respectiv porecla anecdotă.

1. Porecle-cuvinte

Atac la Iohannis, cu lovitură la bunicuță (Lumea lui Banciu, 7 octombrie 2014)

Bunicuța cea ingrată și limitată (Lumea lui Banciu, 13 octombrie 2014)

Rodica Zafiu (2007: 180) sesizează că una dintre cele mai longevive desemnări ironice ale fostului președinte Ion Iliescu este porecla *Bunicuța*, „provenind se pare din cercul colegilor de partid și având meritul de a produce un contrast ironic între trăsăturile evocate prototipic (duioșie, caracter inofensiv, feminitate) și profilul politicianului abil”. Din punct de vedere structural, această etichetă onomastică s-a format printr-un procedeu frecvent utilizat în crearea porecelor, și anume, prin derivare cu sufixul diminutival *-uța*. Astfel, se asociază o particularitate fizică (bătrânețea) cu trăsături de caracter. Ironia se naște din discrepanța dintre ceea ce se ascunde sub această mască bonomă și versatilitatea politică (influența pe care încă o are în cadrul partidului, în calitate de președinte onorific).

Prostănacul PSD, vorbește deschis (Lumea lui Banciu, 7 octombrie 2014)

Această poreclă *calificativă*, formată prin derivare cu sufix de la bază adjectivală (din *prost[an] + -ac*) a fost atribuită fostului lider PSD, Mircea Geoană, taxat dur de Ion Iliescu după pierderea alegerilor din 2004. Potrivit ziarului *Adevărul*, veteranul social-democrat l-a numit „prostănac” pe Geoană într-o ședință de grup a PSD. În acest caz, la baza mecanismului de formare a poreclei se află un tipar lexical vulgar, simplu, direct, fără conotații sau jocuri de cuvinte creative.

Adrian Năstase, Bombonel (Starea Nației, 7 octombrie 2014)

În acest apelativ se identifică nuanțe peiorative care sancționează presupuse

¹³ „Nicknames are directed at individual teachers and are tailored to fit their particular characteristics and attitudes” (Crozier 2004: 96).

iregularității în ceea ce privește orientarea sexuală. Acest antroponim neconvențional dezvoltă aluzii la comportamentul feminin prin asocierea imaginii politicianului cu gustul dulce, fin al bomboanei.

Abramburica (În gura presei, 17 octombrie 2014)

Porecla devenită clișeu, atribuită Ecaterinei Andronescu este un *antroponim distinctiv* utilizat pentru a sancționa spiritul haotic al fostului ministru al educației¹⁴. Tiparul acestei porecle derivă de la verbul *a bramburi*, utilizat în registrul familiar, desemnând acțiunea de a pune în dezordine, de a încurca lucrurile, de a crea confuzie.

2. Porecle-sintagme

În categoria poreclelor create ad-hoc se pot încadra „perifrazele antonomazice” (Chelaru-Murăruș 2010: 178), definite printr-un grad de opacitate mai ridicat pentru că, din punct de vedere referențial, sunt mai dificil de decodat din cauza dependenței de contextul extralingvistic.

Ponta și Iohannis, acești Țociu și Palade ai politicii românești (Starea Nației, 12 noiembrie 2014)

În acest exemplu, este vorba despre procedeul *antonomaza unui nume propriu pentru un alt nume propriu* „care operează cu analogii între trăsăturile tipice (de obicei negative) ale unor persoane care se bucură de notorietate” (Chelaru-Murăruș 2010: 179). Tiparul formal al acestui model de antonomază este, în cazul de față, A și B, adică C și D. Concret, cele două personaje politice sunt asemănați cu doi reprezentanți celebri ai comicului vulgar din emisiunile de divertisment, imaginea lor fiind astfel resemantizată negativ.

Această fecioară a luptei anticorupție; Ioana D'Arc a luptei anticorupție, sigur Monica Macovei (Lumea lui Banciu, 4 noiembrie 2014)

Această poreclă clișeizată a fost preluată de la alți jurnaliști. Aparent, are conotații pozitive prin asocierea cu un simbol revoluționar, al purității, al spiritului de frondă în numele idealurilor nobile. Ironia caustică își are sorginea în opoziția dintre realitate (personaj considerat a fi corupt) și aparența (faptul că pozează într-o persoană care nu are nimic de ascuns), situație relevantă și în ediția *online* a ziarului *Curentul*: „Macovei pozează de mulți ani în luptătoarea neprihănită pe frontul anticorupției românești, un soi de Ioana d'Arc de România, aflată în război cu toată lumea, în numele unor principii onorabile, cum ar fi democrația, independența justiției, libertatea de exprimare etc.”¹⁵

Contele de moacă tristă, Adrian Năstase (Lumea lui Banciu, 16 noiembrie 2014)

¹⁴ *Bramburit*, -ă, *bramburiți*, -te, adj. (Fam.) 1. (Despre oameni) Zăpăcit. 2. (Despre obiecte) Care se află în dezordine. – V. *bramburi*. Sursa: DEX (2009: 110).

¹⁵ <http://www.curentul.info/2012/index.php/2012100978566/Actualitate/Culmea-hipocriziei-Monica-Macovei-lupul-pus-paznic-la-stana-integritatii-candidatilor.html>

Acest antroponim neconvențional distinctiv este format pe baza exploatării unui contrast stilistic. Ironia se obține, la nivel semantic, prin scurtcircuitarea conotațiilor nobile ale lexemului *conte*, aparținând registrului înalt, cu termenul *moacă*¹⁶, preluat din zona argoului. Efectele obținute sunt, desigur, rizibile. Poate fi percepută ca o poreclă anecdotală (Felecan D. 2014: 43), care condensează evenimentul puternic mediatizat al tentativei de sinucidere a lui Adrian Năstase („moacă tristă”), în timp ce *contele*¹⁷ face aluzie la demnitatea sa anterioară (și anume, funcția de prim-ministru). Așadar, și porecele atribuite politicianilor includ realitatea comportamentală extralingvistică „într-un nume printr-un proces de *selecție* (din totalitatea resurselor limbii) a corespondentelor lingvistice care ‘traduc’ cel mai potrivit niște caracteristici reprezentative pentru tipul uman respectiv” (Felecan D. 2014: 61).

Duffy Duck mătură pe jos cu Iohannis! (Starea nației, 30 iunie 2014)

Iohannis l-a supărat pe Duffy Duck Predoiu! (Starea nației, 30 iunie 2014)

Cătălin Predoiu, fratele lui Duffy Duck – (Starea nației, 4 aprilie 2014)

În acest grupaj de exemple, se poate ușor observa tendința de clișeizare a acestei porecle în diferite structuri lexicale. Deși are valențe ludice prin aluziile la îndrăgitul personaj de desene animate, în realitate, prin această poreclă se persiflează un defect de vorbire, o abatere de la limbajul normal, o pronunție defectuoasă tipică fostului ministru al justiției, Cătălin Predoiu.

Călin Popescu Confuzeanu, premier (Starea nației, 18 noiembrie 2014)

Porecla fostului prim-ministru Tăriceanu, cu sugestii eufonice, este rezultatul unui izomorfism denominativ care implică concurența numelui de familie cu un derivat al adjectivului calificativ *confuz*. La baza mecanismului de formare observăm procedeul de *substituire* a segmentului antroponimic *Tări(c)* cu o bază formată de la adjectivul *confuz*, iar în alte cazuri de la adjectivul *moale* (*Moliceanu*), respectiv de la verbul *a se răzgândi* (v. Milică 2011: 201). Inovația lexicală, obținută prin contaminare lingvistică (alăturare a anumitor fragmente din cuvinte diferite), este cunoscută sub formula de *cuvânt-valiză* sau *cuvânt telescopat*. Această etichetă onomastică este, tipologic vorbind, o *poreclă anecdotală*, având în vedere faptul că sancționează nu doar caracteristici psihice sau fizice, ci și gafe (l-a confundat pe un secretar de stat cu ministrul sănătății Attila Cseke, greșeală care s-a repetat și în cazul unor jurnaliști).

Porecla politică – instrument de manipulare

Manipularea reprezintă un concept cheie în analiza critică a discursului (CDA

¹⁶ *Moacă, moace*, s.f. 1. (Popular) bătă lungă și groasă cu măciulie la un capăt; măciucă 2. (arg.) cap; figură. (DEX 1998: 642)

¹⁷ Cf. DEX 2009: *cônte*¹, *conți*, s. m. 1. (În Evul Mediu) Mare senior, conducător al unei provincii, cu funcții administrative și militare. 2. Titlu de noblețe ereditar, intermediar între viconte și marchiz (în Occident) sau între baron și prinț (în Rusia țaristă); persoană având acest titlu (– din fr. *comte*).

Critical Discourse Analysis)¹⁸. În percepția comună, *manipularea*¹⁹ este deseori tratată ca echivalent al persuasiunii. Deși ambele concepte sunt caracterizate prin dorința de a provoca o schimbare în sistemul atitudinal sau comportamental, manipularea este definită prin caracterul intențional (Nettel, Roque 2012: 57) și prin disimularea intenției de a manipula. Slama-Cazacu (2000: 47) identifică *mascarea*, ca instrument de bază a *manipulării prin limbaj*, printre alte trăsături definitorii precum: apelul la „verbe mobilizatoare pentru adepți sau pentru mase”, *supralicitarea* aspectelor pozitive, folosirea epitetelor, a adjectivelor calificative, a cuvintelor vagi, mai puțin cunoscute pentru a putea fi utilizate „ca stereotipe-clîșeu prin care realitatea existentă să poată fi ascunsă ori machiată” (*ibidem*: 38).

În lucrarea noastră, când vorbim de potențialul de manipulare al poreclei, vom decoda, așadar, intenția jurnalistului, disimulată în actul de persiflare. În urma analizei corpusului de porecle se constată tendința jurnaliștilor de a sancționa, satiriza, prin porecle, anumite persoane în funcție de coloratura politică a fiecărei emisiuni. Putem afirma că aceste tipare lingvistice frecvente se pragmatizează și că, există, așadar, în subteran, și o intenție de manipulare adiacentă / complementară celei de persiflare.

Un alt mecanism de manipulare mediatică îl constituie exploatarea *efectului de framing*. Acest concept-cheie, excerptat din *teoria agendei* (McCombs, Shaw 1972), joacă un rol decisiv în înțelegerea raportului dintre societate și mass-media. Acesta presupune procesul de decupare a unor fragmente ale realității și diseminarea acestora în spațiul public prin repetare, în baza unor *scheme* special gândite pentru a activa *construcții mentale* ale audienței.

Rățiunea de a clișeiza anumite porecle ale politicianilor în spațiul public poate fi interpretată pragmatic drept un act de amenințare a „feței” politicianului poreclit: „Poreclirea este adesea un exercițiu de putere și autoritate: cineva are autoritatea de a inventa un nume pentru altcineva și puterea de a-l impune” (Adams 2008: 207).

Radu Banciu preferă să sancționeze oamenii politici cu afinități ideologice de stânga, îndeosebi pe Dan Voiculescu, abuzând de porecla *Varanul*²⁰, atribuită liderului conservator, Dan Voiculescu, de către jurnalistul Cristian Tudor Popescu în virtutea unei similitudini de natură fizică. Este interesant de semnalat că această poreclă a avut ecouri în presa internațională, fiind preluată chiar și de cotidianul *Le Monde*: „I se spune Varanul. Cu vârsta, fața frumosului bărbat a ajuns să evoce această șopârlă²¹”.

¹⁸ Pentru o abordare interesantă, tridimensională a acestui concept, la nivel discursiv (interacțiune discursivă), cognitiv (control) și social (ca o formă de abuz a puterii sociale), vezi Teun A. van Dijk, *Discourse & Society*, 2006 – das.sagepub.com. (Dijk: 361).

¹⁹ Definiția lexicografică DEX *online*: *manipulăre, manipulări*, s.f. Acțiunea de a *manipula* și rezultatul ei; mănuire, manevrare. Fig. Influențare a opiniei publice printr-un ansamblu de mijloace (presă, radio etc.) prin care, fără a se apela la constrângeri, se impun acesteia anumite comportamente.

²⁰ Potrivit DEX *online*, *varan* este definit ca o „șopârlă mare carnivoră, verzuie, cu plăci osoase pe spate, ca un mic crocodil, care trăiește în Africa, Asia și Australia”.

²¹ On l'appelle „le Varan”. Avec l'âge, le visage du bel homme qu'il fut a fini par évoquer ce saurien. Articolul poate fi consultat aici: <http://www.lemonde.fr/>

Următorul grupaj de exemple evidențiază recurența acestei porecle în emisiunea lui Banciu, ceea ce legitimează statutul de structură clișeizată:

Varanul de Komodo al politicii românești, Dan Voiculescu, a cunoscut azi drumul până la tribunal (Lumea lui Banciu, 8 noiembrie 2014)

Dan Voiculescu, **varanul de Komodo** din politica românească, dădea din cap la proces ca o păpușă dezmembrată (Lumea lui Banciu, 7 noiembrie 2012)

Varanul, cu ideea fixă de după gratii (Lumea lui Banciu, 7 decembrie 2014)

Asemănări între **varanul animăluț** și **varanul pușcăriaș** Felix Dan Voiculescu (Lumea lui Banciu, 7 decembrie 2014)

Varanul, amenințător și de după gratii (Lumea lui Banciu, 17 martie 2015)

Varanul infect, Dan Voiculescu, va putezi în închisoare (Lumea lui Banciu, 10 decembrie 2014)

Varanul jegos, erou antibăsist (Lumea lui Banciu, 2 iulie 2015)

Varanul infect, Dan Voiculescu, va face Revelionul la Rahova (Lumea lui Banciu, 10 decembrie 2014)

Hristos, Gâdea și **Varanul**, Antena 3 și Oamenii de Plastilină (Lumea lui Banciu, 10 martie 2014)

Varanul cel sărac și cinstit voia în vacanță în Grecia, ca ultimul pârlit (Lumea lui Banciu, 22 iulie 2014)

Porecla din spațiul public captează atenția și facilitează interpretarea acțiunilor omului politic prin prisma unui filtru impus de media²². Remarcăm faptul că seria de porecle analizate anterior (*Varan*, *Bunicuța*, *Felix motanul*) înregistrează o frecvență covârșitoare în emisiunea „Lumea lui Banciu”, o prezență semnificativ redusă în pamfletul TV prezentat de Dragoș Pătraru și lipsesc din emisiunea „În gura presei”.

În schimb, referințele și desemnările peiorative la adresa fostului președinte, Traian Băsescu, găsesc un teren propice în emisiunea prezentată de Mircea Badea. Așadar, insistența cu care sunt preluate și clișeizate diverse etichete asociate fostului președinte poate fi interpretată, în subsidiar, și ca o intenție de a implanta în mentalul colectiv anumite trăsături. Remarcăm o serie de derivate și o inventivitate la nivelul familiilor lexicale (*băsescofil*, *băsescolog*, *regim bäsist*).

Similarități între poreclă și clișeu: puncte de intersecție

Poreclele politice recurente prezintă o serie de trăsături comune cu clișeul lingvistic. Concret, ambele implică o desemantizare și o resemantizare strategică, în funcție de interese.

international/article/2012/08/31/le-raspoutine-de-bucarest_1754165_3210.html#VYFSrAXFE4GXOFcD.99

²² The pledges, promises and rhetoric encapsulated in news stories, columns and editorials constitute much of the information upon which a voting decision has to be made. Most of what people know comes to them „second” or third hand (McCombs & Shaw 1972: 176).

„Porecla implică o *desemantizare* și o *resemantizare* a identității nominale a celui care o poartă” (Felecan 2010: 187). De exemplu, dacă reținem antroponimul cu statut clișeizat, *Varan*, (care domină în emisiunea pamflet *Lumea lui Banciu*), putem sesiza cum figura politică Dan Voiculescu este substituită de trăsăturile acestui prădător puternic.

Un alt caz de manipulare îl poate constitui porecla *Felix motanul* atribuită de Traian Băsescu liderului conservator, poreclă prin intermediul căreia a reușit să îl descrie ca pe un colaborator al Securității și să fixeze în mentalul colectiv această etichetă.

În ciuda faptului că automatismele verbale sunt golate de conținut din cauza abuzului, potențialul de manipulare al clișeele este imens, datorită funcției ambivalente a repetiției, care funcționează atât ca mecanism ce impune uzura, cât și ca instrument al manipulării subversive (funcția de *sondă* în termenii lui Marshall McLuhan²³). Prin urmare, desemantizarea acestor clișee este funcțională, deoarece acestea pot fi folosite în scopul manipulării politice (Zijderveld 1997: 69): „As innocent as they may seem to be, clichés are generally deeply installed in a man’s consciousness where they can do their work (...). By means of sheer repetition clichés mould people’s minds and souls in a specific direction” (*ibidem*: 5).

Rolul pur funcțional, non-reflexiv al clișeele (Zijderveld 1979; Olson 1985; Stark 1999), caracterul repetitiv, ușor digerabil²⁴ (Zijderveld 1979; Berger 2011), prin urmare ușor imprimabil în subconștient, sunt argumente care pledează pentru funcția de manipulare. Poreclele politice interpretate prin prisma teoriei clișeului, prezintă, așadar, un potențial de manipulare.

Investiția în imaginea politică este foarte importantă, mai ales în timpul campaniilor electorale. Atribuirea de porecle poate fi un act de amenințare a *feței*. Poreclele sunt adesea folosite de politicieni ca o strategie de a minimaliza influența rivalilor lor, de a denigra imaginea acestora, dar de multe ori, ele pot avea efectul invers celui scontat – acela de a capta atenția mediatică și de a promova o persoană insuficient cunoscută sau de a consolida capitalul de imagine – oferindu-le o narațiune ce poate fi exploatată în sensul unei traiectorii ascendente a carierei lor. Exemple pertinente în acest sens sunt înregistrate de ziarul britanic *The Huffington Post*.

O succintă analiză pragmatică a poreclei *Doamna de Fier* (*The Iron Lady*), atribuite uneia dintre cele mai controversate figuri politice – un apelativ neconvențional care a făcut carieră în istoria politică internațională devenind clișeu – relevă tocmai acest efect de bumerang deviat. Intenția inițială a poreclei menționate a fost aceea de a persifla rigiditatea, intransigența și obstinația caracteristice temperamentului fostului prim-ministru Margaret Thatcher. În schimb, a facilitat construirea imaginii acesteia ca o figură de putere. De asemenea, Secretarului britanic pentru Muncă și Pensii, Liam

²³ „La façon la plus simple de définir le cliché est de le décrire comme une sonde (lancée n’importe où dans les innombrables lieux de la conscience humaine)” (McLuhan 1973: 60).

²⁴ Similitudinea între clișee și caracterul ușor digerabil al alimentelor este subliniată de Zijderveld (1997: 14) în mod foarte plastic: „Clichés resemble food that is easy to swallow and easy to digest, without chewing”.

Byrne, i-a fost atribuită porecla *Baldemort* de către prim-ministrul David Cameron. Resortul poreclei îl constituie un joc de cuvinte intern, cu aluzie la personajul negativ din Harry Potter, *Lord Voldemort*, dar și la o particularitate fizică emblematică (*bald* în engleză înseamnă „chel”). Și în acest caz, unii l-ar putea percepe pe Liam Byrne, prin prisma acestui apelativ neconvențional, ca pe o figură de o putere imensă, reținând din profilul omologului său fictiv, doar semul puterii, nu și pe cel al maleficului obscur.

Exemplele de porecle internaționale analizate demonstrează că, uneori, aceste denumiri neconvenționale, percepute ca instrument de manipulare, influențare, trădează intenția inițială (cea de persiflare, denigrare) și poate fi resemantizată de public, impunându-se alte conotații.

Considerații finale

În așa-numitele emisiuni de tip pamflet, „pe fondul suspendării granițelor între exprimarea informală, specifică comunicării în spațiul privat și exprimarea formală, definitorie pentru exprimarea în spațiul public” (Milică 2011: 196), am remarcat cum anumite porecle atribuite politicianilor, utilizate insistent și frecvent de jurnaliști, dobândesc funcții adiacente celei de persiflare și roluri pragmatice specifice: încălcarea principiilor politeții (Leech 1983), plasarea imaginii politicianului sancționat într-o lumină nefavorabilă, caricaturizarea, ridiculizarea până la discreditarea și decredibilizarea acestuia. Atacul la persoană prin deformarea numelui și clișeizarea strategică a poreclelor pot fi interpretate, prin prisma teoriilor *agenda setting* și a manipulării mediatice. În acest context, porecla, prin aspectul său de *etichetă reductivă* și instrument de caricaturizare, se poate instala ușor în mentalul colectiv și poate deveni astfel un mecanism de orientare a atenției potențialului alegător spre anumite trăsături, aspecte ale politicianului vizat: „se simte nevoia acută a oferirii unei imagini negative a oponentilor (...) de aici ascunderea realității, prin mascarea ei cosmetizant-frumoasă ori pictarea în culori sumbre-urâte a celorlalți” (Slama-Cazacu 2000: 39).

Surse

<https://dexonline.ro/>
<http://dictionary.cambridge.org/>
<http://www.oed.com/>
<http://www.oxforddictionaries.com/>

Bibliografie

- Adams, Michael. 2008. Nicknames, Interpellation, and Dubya's Theory of the State. *Names* 56 (4): 206–220.
- Adams, Michael. 2009. Power, Politeness, and the Pragmatics of Nicknames. *Names* 57 (2): 81–91.
- Amossy, Ruth, Anne Herschberg Pierrot. 1997. *Stéréotypes et Clichés: Langue, discours, société*. Paris: Armand Colin.
- Amossy, R. 2002. Introduction to the Study of Doxa. *Poetics Today* 23(3): 369–394.

- Bagnall, Nicholas. 1985. *A Defence of Clichés*. London: Constable & Company Limited.
- Berger, L. 2011. Snapshots, or: Visual Culture's Clichés. *Photographies* 4 (2): 175–190.
- Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan. 2005. *Dicționar de științe ale limbii* (DȘL). București: Editura Nemira.
- Chelaru-Murăruș, Oana. 2010. Nume, porecle, semnături ironice în paginile „Academiei Cațavencu”. În *Limba română: controversă, delimitări, noi ipoteze* (II), Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Al. Nicolae (coord.), 175–185. Editura Universității din București.
- Comanescu, Iulian. 2014. Două feluri de pamflet. *Dilema Veche*, <http://dilemaveche.ro/sectiune/mass-comedia/articol/doua-feluri-pamflet> (accesat în 9 august 2015).
- Crozier, W. R. 2004. Recollections of Schoolteachers' Nicknames. *Names* 52 (2): 83–99.
- DEX 1998. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Dufays, J. L. 2010. *Stéréotype et lecture: Essai sur la réception littéraire* (Vol. 1). Peter Lang.
- Eco, U. 1979. Lector in Fabula: Pragmatic Strategy in a Metanarrative Text. În *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*, 200–66.
- Felecan, Daiana. 2011. Porecla – reflectare a polifoniei (cazul zonei lingvistice din nord-vestul României). În *Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție*, 137–154. București: Editura Mega.
- Felecan, Daiana. 2014. Pragmatica actului de numire personală neconvențională. În *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive*, 54–67. Cluj-Napoca: Editura Mega, Argonaut.
- Felecan, Oliviu. 2012. Observații referitoare la unele supranume colective din nord-vestul României. <http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/V935/pdf> (accesat în 10 iulie 2015).
- Gladkova, A. 2002. The Semantics of Nicknames of the American Presidents. În *Proceedings of the 2002 Conference of the Australian Linguistic Society*.
- Holland, Theodore J. Jr. 1990. The Many Faces of Nicknames. *Names* 38 (4): 255–272.
- Huxley, Tom. 2012. Britain's Best and Worst Political Nicknames. *The Huffington Post UK*, http://www.huffingtonpost.co.uk/2012/02/02/britains-best-political-n_n_1249529.html (accesat în data de 2 august 2015).
- Le Petit Larousse illustré*. 2012. Paris: Larousse.
- Le Robert Dictionnaire pratique de la langue française*. 2002. Paris: Edition du Club France Loisir.
- Leech, G. N. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Lieberson, S., C. Kenny. 2007. The Changing Role of Nicknames: A Study of Politicians. *Names* 55 (4): 317–325.
- Manu Magda, Margareta. Pragmatică și antroponimie (considerații teoretice referitoare la sistemul apelativelor în limba română actuală). http://onomasticafelecan.ro/iconn1/proceedings/3_1_03_Manu_Magda_Margareta_ICONN_2011.pdf (accesat în 22 august 2015).
- McCombs, M. E., D. L. Shaw. 1972. The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly* 36: 176–187.
- McLuhan, Marshall, Wilfred Watson. 1973. *Du cliché à l'archétype, La foire du sens*, accompagné du Dictionnaire des idées reçues de Gustave Flaubert, 59–66. Paris: Hurtubise.
- Milică, Ioan. 2010. Metafore animaliere în presa sportivă actuală. *Limba română XX* (5–6). <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=966> (accesat în 28 iulie 2015).

- Milică, Ioan. 2011. Agresarea numelui în discursul public. În *Mass-media și democrația în România postcomunistă*, Daniel Șandru și Sorin Bocancea (coord), 183–204. Iași: Institutul European.
- Nettel, A. L., Roque, G. 2012. Persuasive Argumentation versus Manipulation. *Argumentation* 26 (1): 55–69.
- Olson, G. A. 1985. The Generational Cliché: Then You Saw It; Now They Don't. *Journal of Advanced Composition* 6: 105–115.
- Paraschivescu, Radu. 2009. *Dintre sute de clișee: așchii dintr-o limbă tare*. București: Editura Humanitas.
- Riffaterre, Michael. 1971. *Essais de stylistique structurale*. Paris: Flammarion.
- Slama-Cazacu, Tatiana. 2000. *Stratageme comunicaționale și manipularea*. Iași: Editura Polirom.
- Stark, R. J. 1999. Clichés and Composition Theory. *JAC* 19(3): 453–464.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana. 2011. Cuvinte „la modă” în discursul politico-publicistic actual. În *Confluente lingvistice și filologice. Omagiu Profesorului Nicolae Felecan la împlinirea a 70 de ani*, Oliviu Felecan, Daiana Felecan (eds.), 219–254. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Tarde, Gabriel. 1921. *Le lois de l'imitation. Étude sociologique*. Paris: Librairie Felix Alcan.
- Van Dijk, T. A. 2006. Discourse and Manipulation. *Discourse & Society* 17 (3): 359–383.
- Zafiu, Rodica. 2007. *Limbaj și politică*. București: Editura Universității din București.
- Zijderveld, Anton C., 1979. *On Clichés: The Supersedure of Meaning by Function in Modernity*. London, Boston and Henley: Routledge & Kegan Paul.